

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83458,Wyzykowski-Jan.html>
2022-09-30, 22:10

Wyżykowski Jan

WYŻYKOWSKI Jan (31 III 1917, Haczów, Rzeszowskie – 29 X 1974, Warszawa), inżynier górnik i geolog, odkrywca złóż miedzi na Dolnym Śląsku. Syn Henryka, rolnika, rzemieślnika i muzyka-amatora, oraz Zofii Wojnowskiej, miejscowej ziemianki.

Szkołę powszechną ukończył w Haczowie, po czym wstąpił do duchownego Kolegium Serafickiego w Rozwadowie, gdzie kształcił się na poziomie średnim, później (do 1938) w Krakowskim Studium Filozoficzno-Teologicznym. Maturę jako ekstern zdał w Gimnazjum Jana Sobieskiego w Krakowie. Jednocześnie, dysponując warunkami, kształcił swój głos. Choroba zniweczyła plany kariery śpiewaczej. Zrezygnował również z seminarium duchownego, skłaniając się do podjęcia studiów na Akademii Górniczej w Krakowie. Wybuch wojny, w czasie której pracował jako urzędnik, odsunął ten zamiar do 1945, gdy podjął naukę na wydz. górniczym AG (później AGH). Od 1948 pracował w Bytomskich Zakładach Przemysłu Węglowego, jednocześnie gromadząc materiały do pracy dyplomowej (magisterskiej) o przeróbce węgla, którą wykonał pod opieką W. Budryka i obronił 29 XII 1950.

W 1951, w czasie reorganizacji państwowej służby geologicznej, został przeniesiony do Państwowego Instytutu Geologicznego (PIG, później IG Centralnego Urzędu Geologii) w Warszawie, gdzie został kierownikiem Zakładu Złóż Miedzi, ze szczególnym ukierunkowaniem na rozpoznanie poniemieckich wyrobisk górniczych w Sudetach. W pierwszym okresie, pod kierownictwem R. Krajewskiego, pracował nad koncepcją odwodnienia niemieckich szybów górniczych w niecce północno-sudeckiej, gdzie znane było okruszcowanie miedzią w utworach cechsztynu. Doświadczenia te dały podstawę do projektu poszukiwań analogicznych skał bardziej na północ, na nizinie Dolnego

Śląska, geologicznie zw. monokliną przedsudecką. Pierwsze wiercenia utknęły na tzw. wale przedsudeckim (skały krystaliczne płytko pod powierzchnią). Chciano porzucić projekt. Upór W. zdecydował, że kontynuowano go zwłaszcza po nawierceniu przez prospektorów naftowych osadów cechsztynu ze śladami miedzi koło Wschowy. Pierwszy w nowym projekcie odwiert w Sieroszowicach 23 III 1957 osiągnął pokłady cechsztynu z rudami miedzi o znaczeniu przemysłowym. Podobnie było w otworze w Lubinie 8 VIII 1958. Na tej podstawie zdecydowano o kontynuacji dalszego rozpoznania złoża. Wczesne wyniki badań przyszłego zagłębia górniczego W. przedstawił w artykułach: *Dolnośląskie łupki miedzionośne* (1957, razem z W. Jórczakiem) i *Poszukiwania rud miedzi na obszarze przedsudeckim* (1958). W opracowaniach tych przedstawiono także wyniki stanu badań nad cechsztynem w NRD, gdzie poszukiwano koncentracji tej kopaliny o znaczeniu przemysłowym.

Do 1959 na obszarze przyszłego zagłębia wykonano 24 wiercenia, z których 18 dotarło do pokładów z rudą bilansową (w Sieroszowicach na głębokości ok. 656 m). Z pierwszej kopalni „Lubin” rudę wydobyto na powierzchnię 20 III 1963.

Z uwagi na rangę gospodarczą odkrywanych i eksploatowanych złóż, dolnośląska tematyka miedziowa była utajniana. Taki los spotkał też rozprawę W. *Zagadnienia miedzionośności cechsztynu na tle budowy geologicznej strefy przedsudeckiej* (1964; praca doktorska w 1965, promotor R. Krajewski). Docentura w 1973 (bez habilitacji).

W. ogłosił 30 publikacji. Są wśród nich: *Północno-zachodni zasięg krystaliniku przedsudeckiego i możliwości poszukiwań cechsztyńskich rud miedzi w tym rejonie* (1961, identyfikacja przedsudeckiego bloku skał krystalicznych bez pokrywy osadów cechsztynu), *Utwory czerwonego spągowca na Przedgórzu Sudetów* (1964), *Kierunki poszukiwań złóż rud miedzi* (1967), *Cechsztyńska formacja miedzionośna w Polsce* (1971).

Sukcesy odkrywcze były następstwem wielu starannie przygotowanych projektów badawczych, np. *Generalny*

projekt poszukiwań złóż rud miedzi w Polsce (1964; na tej podstawie przedstawiono w 1971 zapasy rud do głębokości 1200–1500 m pod powierzchnią), Projekt poszukiwań cechsztyńskich rud miedzi na obszarze zachodniej części monokliny przedsudeckiej, perikliny Żar i niecki północno-sudeckiej (1974).

Decyzja W. o lokalizacji wierceń w okolicy Lubina to wynik wyczucia budowy przestrzennej, bo teren był praktycznie pod względem geologicznym nierozpoznany. Mimo pozytywnych ocen projektów badawczych J. Zwierzyckiego, R. Krajewskiego i J. Oberca, decydenci partyjni z IG utrudniali badania do czasu decyzji rządu o budowie kopalń oraz związanych z tym najwyższych odznaczeniach dla odkrywcy i nagrodzie państwowej za przygotowanie projektu. Podjęto wówczas ataki na W., zarzucając mu kradzież materiałów archiwalnych geologów niemieckich, na co kompetentne organy NRD stwierdziły jednoznacznie, iż na tym terenie przed 1944 głębokich wierceń nie było. Zmarł na zawał serca, rozgoryczony po odsunięciu go od kontynuacji programu badawczego.

Jako ekspert od złóż miedzi W. wyjeżdżał do Jugosławii, Rumunii, NRD, Bułgarii i Czechosłowacji.

W. w zespole badawczym uzyskał nagrodę państwową I stopnia za projekt udostępnienia złóż rud miedzi Lubin-Sierszowice i opracowanie ich dokumentacji. Otrzymał Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1959) i Order Sztandaru Pracy I klasy (1970), a ponadto wyróżnienie Orderem Bryły „za talent i charakter”.

Do zespołu najbliższych współpracowników W. w PIG należał m.in. dr A. Rydzewski, który jako pierwszy petrograf oznaczył skład mineralny próbki z rudą z odwiertu w Sierszowicach.

Pamięć o W. pozostaje żywa, zwłaszcza na Dolnym Śląsku. Patronuje szkołom w: rodzinnym Haczowie, Krotoszycach, Głogowie, Polkowicach (również ulica W.) i Lubinie (tu także pomnik i honorowe obywatelstwo miasta nadane w 1972). W Muzeum Regionalnym w Brzozowie

znajduje się ekspozycja poświęcona jego życiu i dorobkowi naukowemu. W 2007 imię W. nadano szybowi kopalni „Polkowice-Sieroszowice”, znajdującemu się w pobliżu odwiertu, w którym po raz pierwszy odkryto skały z miedzią. Istniejące od 2002 dwie uczelnie – Dolnośląska Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Techniki w Polkowicach oraz Uczelnia Zawodowa Zagłębia Miedziowego w Lubinie – połączyły się w 2016 tworząc Uczelnię Jana Wyżykowskiego. W Warszawie, na frontonie domu (ul. Chmielna 32), w którym W. mieszkał w latach 1959–74 umieszczono pamiątkową tablicę. Liczny zbiór pamiątek po W. (nagrody, dyplomy) w zbiorach Narodowego Muzeum Techniki w Warszawie.

SPPT (Z. Wójcik).

T. Gunia: *Historia odkrycia rud miedzi na obszarze monokliny przedsudeckiej*, „Rudy i Metale Nieżelazne”, R. 2, 1960, s. 70–73; R. Osika: *Doc. dr inż. Jan Wyżykowski (31 III 1917 – 29 X 1974)*, „Przegląd Geologiczny”, 1975, s. 395–397; A. Rydzewski: *Historia odkrycia nowego zagłębia miedziowego*, [w:] A. Piestrzyński (red.): *Monografia KGHM Miedź S.A. CBPM Cuprum*, Lubin 1966, s. 122–126; tenże: *50-lecie odkrycia złoża Lubin-Sieroszowice*, „Przegląd Geologiczny” 2007, s. 716–718; I.B. Litwin: *Jan Wyżykowski – człowiek Wielkiej Miedzi*, „Przegląd Geologiczny” 2007, s. 706–715; K. Wołkowicz, M. Graniczny, S. Wołkowicz, H. Urban: *Blaski i cienie sukcesu, czyli o życiu Jana Wyżykowskiego i odkryciu „wielkiej miedzi”*, „Przegląd Geologiczny” 2017, s. 304–311.

Zbigniew Wójcik